

Костюніна Є. І.,*студентка**Херсонського національного технічного університету***Радецька С. В.,***кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

РЕАЛІЇ-ТОПОНІМИ У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У цій статті розглянуто реалії та реалії-топоніми; актуальність теми полягає в тому, що перекладач стикається з проблемою перекладу реалій дуже часто. Реалії належать до таких елементів мови, які є чужими для інших культур, вони завжди представляють у процесі перекладу особливу складність. Переклад реалій є частиною проблеми передачі національної та історичної своєрідності і колориту. Ці складності, з іншого боку, забезпечують інтерес до цієї проблеми.

Метою роботи є реалії-топоніми як лінгвістичні одиниці і огляд основних способів їх перекладу. Задля вирішення поставленого завдання в роботі представлена класифікація реалій за різними ознаками. Перша з них заснована на виявленні реалій під час зіставлення двох мов. Друга, на наш погляд, є найбільш докладною – це класифікація реалій за тематичною ознакою. Вона включає в себе побутові реалії, етнографічні та міфологічні реалії, реалії світу природи, реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя, ономастичні реалії та асоціативні реалії.

У нашому дослідженні ми звернули увагу саме на реалії-топоніми. Також розглянуто класифікацію груп реалій-топонімів: назви об'єктів фізичної географії, назви країн, назви окремих регіонів усередині країни, назви штатів США, назви міст Великобританії і США, назви міських районів, назви вулиць і площ, назви окремих будівель і споруд, назви парків і зоопарків. Також стаття висвічує основні способи перекладу реалій-топонімів. Основними прийомами і трансформаціями, що застосовуються під час перекладу реалій взагалі і топонімічних реалій, зокрема, є транскрипція, транслітерація, калькування, створення нового слова, експлікація, пошук місцевого аналога, додавання. Хоча багато фахівців висловлює думку, що транскрипція або транслітерація реалій надає екзотичний відтінок перекладним текстам, ці трансформації рідко є оптимальним перекладацьким рішенням з урахуванням обізнаності цільової читачької аудиторії.

Ключові слова: топонім, транскрипція, транслітерація, додавання, експлікація, калькування, реалія.

Постановка проблеми. Інтерес до реалій виникає через взаємозв'язок мови і культури. Історичні процеси, національні особливості, звичаї, явища матеріальної культури того чи іншого народу неодмінно знаходять своє відображення в мові. Слова, що позначають ці культурні особливості, називаються словами-реаліями.

Реалії-топоніми – це невід'ємна частина фонових знань носіїв мови і культури: в них, як у дзеркалі, відбиваються історія народу, історія заселення та освоєння території. Тому саме

ця частина лексики здавна привертає увагу не тільки філологів, а й істориків, етнографів, географів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реалій була порушена в значній кількості досліджень різних вчених, таких як В. С. Виноградов, В. Н. Комісарів, Г. Д. Томахін і багатьох інших.

Однак, незважаючи на широке опрацювання питання, в перекладі і перекладознавстві досі немає єдиного чіткого визначення реалій та способів перекладу цих лексичних одиниць. Цим, на наш погляд, і зумовлюється актуальність дослідження.

Метою статті є вивчення різних прийомів, що використовуються перекладачами під час передачі реалій-топонімів українською мовою. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: визначити значення реалії та реалії-топоніма, класифікувати реалії-топоніми, виявити можливі способи їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. Реалії існують у двох сферах: у гуманітарних науках взагалі – це предмети, поняття або явища, характерні для культури певної країни, які не зустрічаються в інших країнах, а в лінгвокраїнознавстві і лінгвістиці – це слова або словосполучення, що позначають ці предмети, поняття або явища. У теорії і практиці перекладу реалії зазвичай визначають як особливу категорію засобів вираження, що включає в себе слова і словосполучення, які називають об'єкти, характерні для життя, побуту, культури та історії одного народу і чужі для іншого. Це визначення належить відомим болгарським перекладачам С. Влахову і С. Флоріну, які опублікували, по суті, першу серйозну роботу під назвою «Непереводимое в переводе» у 1980 р. [2, с. 54].

У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява реалій у матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення реалій у мові, причому час появи нових реалій можна встановити досить точно, адже лексика швидко реагує на всі зміни суспільного життя.

Відмінною рисою реалій є характер їх предметного змісту, тобто тісний зв'язок позначеного реалією предмета, поняття, явища з народом (країною), з одного боку, та історичним відрізком часу – з іншого. Звідси випливає, що реаліям притаманний відповідний національний (а іноді і місцевий) та історичний колорит.

Нам видається доцільним розгляд різних класифікацій реалій. Перша з них заснована на виявленні реалій у процесі зіставлення двох мов. За цим принципом можна виділити таке:

1) реалія властива одному мовному колективу, а в іншому вона відсутня: амер. *sponge bath* (обтирання тіла мокрою губкою) українського аналога немає;

2) реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона має додаткове значення: амер. *clover leaf* – лист конюшини; автодорожній перетин із розв'язкою у вигляді листа конюшини / українською *конюшина*;

3) у різних суспільствах схожі функції здійснюються різними реаліями: амер. *sponge* – губка / укр. *мочалка* (для миття у ванній, лазні) [4, с. 32].

У різних суспільствах подібні реалії різняться відтінками свого значення: *suckoo's call* – кування зозулі в народних повір'ях американців пророкує, скільки років залишилося дівчині до весілля, в українців – скільки років залишилося жити.

На наш погляд, найбільш докладну класифікацію реалій за тематичною ознакою надав В. С. Виноградов у роботі «Введение в переводоведение»:

1) побутові реалії;

2) етнографічні та міфологічні реалії (етнічні та соціальні спільноти; божества, казкові істоти);

3) реалії світу природи (тварини, рослини, ландшафт, пейзаж);

4) реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя (адміністративні одиниці і державні інститути, громадські організації, промислові та аграрні підприємства, основні військові та поліцейські підрозділи і чини, цивільні посади і професії, титули і звання);

5) ономастичні реалії (антропоніми, топоніми, імена літературних героїв, назви кампаній, музеїв, театрів, палаців, ресторанів і т.д.);

6) асоціативні реалії (вегетативні символи (наприклад, *кипарис* – символ безсмертя); аніمالістичні символи (наприклад, *собака* – символ злодія в середньовічній Іспанії); колірна символіка (наприклад, *жовтий* – колір трауру (Іспанія, середні століття); фольклорні, історичні, літературно-книжкові алюзії – містять натяки на поведінку, спосіб життя, риси характеру історичних, фольклорних і літературних персонажів; мовні алюзії – містять натяк на фразеологізм, прислів'я, приказки, крилаті вирази) [1, с. 34].

У нашому дослідженні ми звернули увагу саме на реалії-топоніми. Топоніми з реаліями ріднять яскраве конотативне значення і здатність передавати національний чи історичний колорит. Саме з цієї причини деякі дослідники вважають топоніми одним із типів реалій (ономастичні реалії).

Топоніми (географічні назви) відображають історію заселення та освоєння території. Серед географічних назв можна виділити групу суспільних топонімів, що позначають найважливіші географічні об'єкти, а також географічні назви, пов'язані з якимись подіями в житті народу – носія мови. Географічні назви, як і що позначувані ними об'єкти, можуть бути відомі і за межами країни, мати усталені відповідності в мовах усього світу, проте асоціації, пов'язані з цими об'єктами, є частиною національної культури і можуть бути невідомі за її межами.

Реалії-топоніми поділяються на такі групи:

а) назви об'єктів фізичної географії: «*Snowdon – a mountain in Wales. It's the highest point in England and Wales*». – «Сноудон – гора в Уельсі. Це найвища точка Англії та Уельсу»;

б) назви країн: «*Scotland – a country in the United Kingdom, west of England*». – «Шотландія – країна у Великобританії, на захід від Англії»;

в) назви окремих регіонів усередині країни: «*East Anglia – an area in East England formed by the counties of Norfolk and Suffolk*». – «Східна Англія – східний район Великобританії, утворений округами Норфолк і Саффолк»;

г) назви штатів США: «*Alaska – the largest state in the USA, north and west of Canada*». – «Аляска – найбільший штат у США, північ і захід Канади»;

г) назви міст Великобританії і США: «*Brighton – a town in the south of England, a popular place for a holiday*». – «Брайтон – місто на півдні Англії, популярне місце для відпочинку»;

д) назви міських районів: «*Kensington – a fashionable district of central London, famous for its high class shops and foreign embassies*». – «Кенсінгтон – модний район центрального Лондона, відомий своїми магазинами високого класу і іноземними посольствами»;

е) назви вулиць і площ: «*Carnaby Street – a street in London, world-famous in the 1960s for its shops selling fashionable clothes for young people*». – «Вулиця Карнабі – вулиця в Лондоні, всесвітньо відома в 1960-х роках своїми магазинами, що продають модний одяг для молоді»;

є) назви окремих будівель і споруд: «*Buckingham Palace – the official London home of the British Royal family*». – «Букінгемський палац – офіційний лондонський будинок британської королівської родини»;

ж) назви парків і зоопарків: «*Alton Tower Park – a large park in Staffordshire in England*». – «Alton Tower Park – великий парк в Стаффордширі в Англії» [3, с. 7].

Основними прийомами і трансформаціями, що застосовуються під час перекладу реалій взагалі і топонімічних реалій, зокрема, є: транскрипція/транслітерація, калькування, створення нового слова, експлікація, пошук місцевого аналога, додавання. Хоча багато фахівців висловлює думку, що транскрипція або транслітерація реалій надає екзотичний відтінок перекладним текстам, ці трансформації рідко є оптимальним перекладацьким рішенням з урахуванням обізнаності цільової читачкої аудиторії [6, с. 121].

Одним з основних способів перекладу є транскрипція з додаванням іменника: *Loch-Veolan – озеро Лох Веолан*. На наш погляд, це рішення більш ніж вдале, адже воно дало змогу зберегти національний колорит реалії і забезпечило природне її сприйняття реципієнтом за допомогою додавання слова «озеро».

Ще одним прийомом перекладу є транскрипція з описовим елементом: «<...> at Messrs. MacVittie, MacFin, and Company, merchants in the Gallowgate of the said town». – «<...> в торговельному домі «Мак-Вітті, Мак-Фін і Компанія», в названому місті, на вулиці Геллоугейт». Тут наводиться транскрипція реалії, що називає вулицю в Глазго, а також доповнення перекладу нейтральним словом *вулиця*. Крім того, в цьому прикладі міститься назва торгової компанії, яку доречно передати комбінацією прийомів транскрипції, калькування, а також опису, представленого словосполученням *торговий дім*. На наш погляд, обраний варіант перекладу вдалий.

Незважаючи на те, що здебільшого реалії-топоніми передаються українською мовою прийомом транскрипції або ж поєднанням транскрипції з іншими прийомами перекладу, це не єдиний спосіб їх передачі [5, с. 80].

У наступному прикладі, щоб передати реалію, виражену топонімом, доречно скористатися прийомом калькування:

«*The projecting peak of an impending crag which rose near it, had acquired the name of St. Swithin's Chair*». – «Поруч з вежею нависала скеля з гострим виступом, яка отримала назву Крісла святого Сузіна». На наш погляд, цей варіант є достатнім, оскільки контекст дає змогу зрозуміти, що топонім позначає скелю, а подальшої інформації автор оригіналу не надає.

Висновки. Як демонструє проведений аналіз, задля адекватної передачі реалій-топонімів перекладачеві треба дотримуватися національно-культурної специфіки країни мови оригіналу, володіти фоновими знаннями в галузі культури цього народу і країни, а також мати уявлення про етимологічні складники лексичних одиниць, що входять до складу реалій. Із метою перекладу цих груп реалій ми рекомендуємо використовувати прийоми транскрипції, калькування і додавання.

Перспективами дослідження є дослідження реалій-топонімів і ономастичних реалій та визначення способів їх перекладу у текстах різних стилів.

Література:

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические вопросы. Москва : Книжный дом, 2006. 240 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.
3. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі: автореф. дис. ... д-ра філол. Наук : 10.02.16. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2000. 40 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
5. Соломыкина А. С., Каширина Н. А. Способы перевода имен собственных на материале американской публицистики. *Современные наукоемкие технологии*. 2013. № 7 (1). С. 80–81.
6. Фененко Н. А. Две стратегии перевода реалий. *Вестник Воронежского государственного университета*, 2009. № 1. С. 121–123.

Костюнина Е. И., Радецкая С. В. Реалии-топонимы в современном переводе и способы их перевода

Аннотация. В данной статье рассмотрены реалии и реалии-топонимы, актуальность темы заключается в том, что переводчик сталкивается с проблемой перевода реалий очень часто. Реалии, принадлежат к таким элементам языка, которые чужды для других культур, всегда представляют особую сложность в процессе перевода. Перевод реалий является частью проблемы передачи национального и исторического своеобразия и колорита. Эти сложности, с другой стороны, обеспечивают интерес к данной проблеме.

Целью работы являются реалии-топонимы как лингвистические единицы и обзор основных способов их перевода. Для решения поставленной задачи в работе представлена классификация реалий по различным признакам. Первая из них основана на выявлении реалий при сопоставлении двух языков. Вторая, которая, на наш взгляд, является наиболее подробной, – классификация реалий по тематическому признаку. Она включает в себя бытовые реалии, этнографические и мифологические реалии, реалии мира природы, реалии государственно-административного устройства и общественной жизни, ономастические реалии и ассоциативные реалии.

В нашем исследовании мы обратили внимание именно на реалии-топонимы. Также рассмотрена классификация групп реалий-топонимов: названия объектов физической

географии, названия стран, названия отдельных регионов внутри страны, названия штатов США, названия городов Великобритании и США, названия городских районов, названия улиц и площадей, названия отдельных зданий и сооружений, названия парков и зоопарков. Также статья освещает основные способы перевода реалий-топонимов. Основными приемами и трансформациями, применяемыми при переводе реалий вообще и топонимических реалий, в частности, являются транскрипция, транслитерация, калькирование, создание нового слова, экспликация, поиск местного аналога, добавление. Хотя многие специалисты высказывают мнение, что транскрипция или транслитерация реалий предоставляет экзотический оттенок переводным текстам, эти трансформации редко являются оптимальным переводческим решением с учетом осведомленности целевой читательской аудитории.

Ключевые слова: топоним, транскрипция, транслитерация, добавление, экспликация, калькирование, реалия.

Kostiunina E., Radetska S. Realia-toponyms in modern translation and methods of their translation

Summary. In this article, realia and realia-toponyms are considered; the relevance of the topic is that the translator faces the problem of realia translation very often. The realia that belong to such elements of language that are alien to other cultures, they always face a special complexity during the translation process. The translation of the realities is a part of the problem of transferring national and historical identity and color. These complexities, on the other hand, provide an interest in this problem.

The purpose of this work is realia-toponyms as linguistic units and an overview of the main ways of their translation. To solve the problem, the paper presents the classification of realities on various grounds. The first of these is based on identifying realities when comparing two languages. The second, which, in our opinion, is the most detailed one, is the classification of realities on a thematic basis. It includes: everyday realia, ethnographic and mythological realia, realia of the natural world, the realia of the state-administrative system and social life, onomastic realia and associative realia.

In our study, we drew attention precisely to the realia-toponyms. Also, the classification of groups of toponyms: names of objects of physical geography, country names, names of individual regions within the country, the names of US states, names of cities in the United Kingdom and the United States, names of urban areas, names of streets and squares, names of individual buildings and structures, names of parks and zoos. Also the article highlights the main ways of toponyms translation. The main methods and transformations used in realia translation in general and toponymic realia in particular are: transcription, transliteration, loan-translation, creation of a new word, explication, search of a local analogue, addition. Although many experts argue that transcription or transliteration of the realia provides an exotic shade of translated texts, these transformations are rarely the optimal translation solution, taking into account the awareness of the target audience.

Key words: toponym, transcription, transliteration, addition, explication, loan-translation, realia.